

альною загрозою для втрати української державності. Радше її можна трактувати як відволікаючий маневр, що на більше влаштував Антанту. Шлях для більшовиків в Україну був розчищений «всеросійською» реакцією всередині Гетьманату і повстанням, організованим націонал-демократами.

І все ж, незважаючи на поразку, тогочасна Українська Держава — це не лише яскрава сторінка визвольних змагань українського народу, а й об'єктивно необхідний етап у розвитку української нації. Гетьманський переворот був спробою консервативних сил погасити подум'я революції і шляхом поміркованих реформ організувати суспільне життя на принципах права, приватної власності, демократичних свобод. Проте, для здійснення цього завдання не було в національного українського підґрунтя, ні соціальної основи. Вихід зі становища, в яке потрапила українська нація, є національна ідея, В.Кучабський вбачав у подоланні анархістських і руйнівних ідеологічних впливів, в консолідації українського народу, в політичній волі його еліти.

¹ Див.: Заставенко Г. Крах німецької інтервенції на Україні в 1918 році. — К., 1959; Історія Української РСР: У 2 т. — К., 1967. Т.1: Українська РСР в період громадянської війни. 1917-1920. — У 2 т. — К., 1967-1968; Історія Української РСР: У 8 т. — К., 1977. — Т.5: В боротьбі за владу Советов на Україні. — К., 1977.

² Див.: Шкільняк М. Україна в боротьбі за державність в 1917-1921 роках. Спогади і роздуми. — Торонто, 1971.

³ Див.: Дорошенко Д. Як було проголошено Гетьманство в Києві // Нова Зоря. — 1927. — Ч.8-10; Його ж. Гетьманська держава 1918 року. — Нью Йорк, 1954; Його ж. Історія України. 1917-1923. 2-е вид. — Ужгород, 1930-1932. — Т.1-2. — Нью Йорк, 1954; Його ж. Мій спогади про нещасті — минуле. — Львів, 1923-1924. — Т.1-4. — Полонська-Василенко. Історія України: У 2 т. — К., 1992. — Т.2.

⁴ Липинський В. Покликання «Варягів» чи організація хліборобів? // Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. — К.-Філадельфія, 1995. — С.495.

⁵ Липинський В. Листи до братів-хліборобів. — С. XXXV.

⁶ Там само. — С.44.

⁷ Там само. — С.46.

⁸ Липинський В. Покликання «Варягів чи організація хліборобів?» — С.476.

⁹ Там само. — С.496.

¹⁰ Там само. — С.515.

¹¹ Липинський В. Листи до братів-хліборобів. — С. XXXV.

¹² Липинський В. Завдання українського студентства // Студентський вісник. — Прага, 1922. — Ч.2. — С.7.

¹³ Попович М. В'ячеслав Липинський і український консерватизм // В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. Студії. Т.1 / Ред. Я.Пеленський. — К.-Філадельфія, 1994. — С.48.

¹⁴ Див.: Томашівський С. Українська історія. Нариси. Т.1. Старинні і середні часи. — Львів, 1919. — С.111-112.

¹⁵ Дашкевич Я. Липинський і українська революція // Український час. — 1994. — Ч.1 (13). — С.51.

¹⁶ Kutschabski W. Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918-1923. — Berlin, 1934. — S.93.

¹⁷ Див.: Верстюк В. Українська революція: доба Центральної Ради // Український історичний журнал. — 1995. — Ч.5. — С.84.

¹⁸ Див.: Гунчак Т. Україна. Перша половина XX століття. Нариси політичної історії. — К., 1993. — С.141.

¹⁹ Kutschabski W. Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918-1923. — S.93.

²⁰ Там само. — С.98-99.

²¹ Там само. — С.100-101.

²² Там само. — С.107.

²³ Кучабський В. Вага і завдання Західно-Української Держави в рад Східної Європи на переломі 1918-1919-го р. // Дзвони. — 1923 П. — Ч.П. — С.723.

²⁴ Там само. — С.724.

²⁵ Там само. — С.725.

²⁶ Там само. — С.726-727.

²⁷ Там само. — С.727.

²⁸ Там само. — С.728.

²⁹ Там само. — С.729-730.

³⁰ Там само. — С.784.

³¹ Шлемкевич М. Українська синтеза чи українська громадянська війна. Б.М., 1949. — С.33.

³² Скоропадський П. Уривок зі «Споминів» Гетьмана П.Скоропадського // Хліборобська Україна. — 1924/1925. — Кн.5. — С.31-32.

³³ Див.: Кучабський В. Вага і завдання Західно-Української Держави в рад Східної Європи на переломі 1918/1919-го року. — Ч.5. — С.350.

³⁴ Там само. — Ч.12. — С.785.

³⁵ Там само. — С.787-788.

³⁶ Там само. — С.788.

³⁷ Там само. — Ч.1. — С.34-35.

³⁸ Там само. — С.37.

³⁹ Там само. — С.38.

⁴⁰ Там само. — С.38-39.

⁴¹ Див.: Липинський В. Листи до братів-хліборобів. — С.182-183.

⁴² Дашкевич Я. Липинський і українська революція. — С.53.

⁴³ Липинський В. Комунікат // Збірник «Хліборобської України». — Прага, 1931. — Т.1. — С.16.

⁴⁴ Лист В.Липинського до Всенесійного отця Теофіла Горницького у Львові. — Балег, 2.11.1931 р. // Україна в минулому. Збірник статей. — К.-Львів, 1994. — Вип. 6. — С.146.

⁴⁵ Див.: Пеленський Я. Гетьманат Павла Скоропадського. Міфи і дійсність // Останній гетьман: ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського (1873-1945). — К., 1993. — С.18.

⁴⁶ Див.: Там же. — С.25.

⁴⁷ Лисяк-Рудницький І. Між історією та політикою. — Мюнхен, 1973. — С.156.

⁴⁸ Цит. за: Боротьба за державність України. 1917-1993. — Львів 1994. — С.41.

Тетяна Бевз

Українська партія соціалістів-революціонерів у період Гетьманату

Історія Української революції продовжує перебувати в центрі уваги науковців, дослідників, публіцистів, журналістів і пересічних громадян. В рік 80-річчя Української Держави гетьмана П.Скоропадського особливої актуальності набуває саме цей період. На відміну від доби Центральної Ради, він залишається менш дослідженим. Якщо в роки Центральної Ради теоретиком Української революції був М.Грушевський, то концепції революції в період Гетьманщини практично не було. До певної міри таку концепцію намагалися представити українські політичні партії, зокрема УПСР і УСДРП. В сучасній українській науковій думці існують різні підходи до Української Держави гетьмана П.Скоропадського. Одні стверджують, що це був відхід від попереднього етапу Української революції, інші — навпаки. Варто зазначити, що перші історіографи по-різному відносились до цього періоду. Оскільки в науковій літературі достатньо використовують праці М.Грушевського, Д.Дорошенка, В.Винниченка, М.Ковалевського, П.Христюка, І.Мазени, М.Шаповала, ми пропонуємо звернутися до творів одного з лідерів УПСР Н.Григорієва. Він зазначав: «Колі

вороги українського народу напосілися знову загнати його в неволю, то в першу чергу скасували народну форму влади — Центральну Раду, а натомість посадили свого попіхача. І цікаво, що як у старовину, так і тепер це зробили чужинці (німці та московці) за допомогою того українського старшинства, які скоштували в революційні часи влади, захопили сісти на шию українському народові замість панства московського та польського, щоб створити з себе постійну українську пануючу верству. Але відновлений Гетьманат міг зробити лише те, що робила стара гетьманщина борючись з народом за соціальне панування, він міг лише продавати сусідам державно-національну волю українського народу. Як стародавні гетьмани купували собі підтримку в Польщі та Московщині за відновлення певних державно-національних прав України, так і зробив модернізований Гетьманат: аби втриматись коло влади проти волі народу, він міг лише спертися на московське поміщицтво, старшинство й чорносотенство, для чого оповістив «федерацію з чорносотенною Московщиною». Такою категоричною була оцінка Н.Григоріва. Щоб зрозуміти саме таку його позицію, слід звернутись ще до однієї вагомій обставини.

Майбутній професор соціології був палким прихильником влади трудових рад. Він заперечував будь-які інші форми держави. Автор «Державознавства» зазначав, що «монархія та абсолютизм не властиві для України, тому, що всі українські держави творилися й утримувалися шляхом демократії: родові, «вічеві» держави, «вічеві» князівства, Запорізька республіка, республіка гетьманів (виборних), Українська Народна Республіка 1917-1920 рр.».

«Монархія та абсолютизм, — на думку колишнього міністра уряду УНР, — привнесені в Україну чужинцями та завойовниками; князів посадила в Україні Русь, королів — Польща, царів — Московщина, диктатуру класу — московський комунізм, диктатуру «вождя» — центральна Європа (Італія, Німеччина)».

А народоловладдя Н.Григоріва вважав неминучою системою української державності, тому що український народ за своєю соціальною структурою складався й складається з працюючих мас, які фактично найбільше боролися і продовжують боротися з чужими навалами. За підрахунками Ничипора Яковича, українська нація на 95% складається з трудового селянства, робітництва та трудової інтелігенції.

Оскільки українська нація — нація трудова, то цей факт, стверджував професор соціології, означає, що українську державу може створити тільки трудова маса і тільки з власних сил, вона не йде на боротьбу за державу буржуазну, а ні за диктатуру робітників. Вона буде боротися лише за таку державу, яка буде їй вигідна, тобто захищатиме трудові інтереси всіх працюючих — селян, робітників і трудової інтелігенції. Якщо трудова більшість української нації не стане до боротьби за українську державність — ніхто її не збудує».

Таку позицію щодо державності України займав один з лідерів УПСР Н.Григоріва. Його погляди поділяли й частина членів УПСР. Посілки УПСР за доби Центральної Ради займала провідну роль, спробуємо прослідкувати її діяльність і в добу Гетьманату. На вибір саме цієї політичної партії наштовхнула справа №7, 43 фонду Центрального державного архіву громадських організацій України. В цій справі зібрані «Агентурные ведомости охранны (гетьмана) 29.04.1916–26.11.1918» (Аркуш 98 містить досить вагомий запис: «Найбільшим більмом для цього уряду являються українські есері. Тому всім охранкам приписано найпильніше стежити за ними»). І далі: «Відкрити же есерівські організації нам не вдається, бо у громадян, з одного боку бракує свідомості, а з другого боку вони настільки налякані, що бояться їх видавати». Документ також зазначає, що готові заплатити тому, хто покаже «витки до есерівських організацій». Слід зазначити також той факт, що «охранка уряду коштувала стільки, скільки утримання чотирьох міністерств».

Отже, спробуємо розглянути чому ж все-таки саме до українських есерів була прикута увага гетьманського уряду.

Проголошення Гетьманату більшість українських політичних партій зустріли негативно. В з'їзді УСДРП зазначав, що цей переворот має метою знищення української державності і всіх здобутків революції¹. Аналогічне рішення прийняли і делегати II Всеукраїнського Селянського з'їзду, в роботі якого провідну роль відігравали українські есері. Варто зазначити, що частину делегатів гетьманська влада заарештувала. Однак, на з'їзді прибуло понад 10 тисяч і він, хоча й нелегально, відбувся в Голосіївському лісі 8-10 травня 1918 р. Постанови відзначалися рішучістю і категоричністю: 1) не признавати гетьманський режим, 2) відстоювати залишення Української Народної Республіки як державної форми України, 3) звернутися до німецького народу й уряду з закликом про підтримку домагань українського народу, 4) домогтися скликання Українських Установчих Зборів, 5) творити на місцях бойові дружини, які наказом з центру мали б виступити на боротьбу, 6) звернутися до робітничих і демократичних організацій України об'єднатися з селянством для боротьби за здобутки революції. Делегати з'їзду звернулися до українського селянства з закликом до дій проти влади.

Учасники II Всеукраїнського робітничого з'їзду заявили, що «гетьманщина — початок боротьби всесвітньої буржуазії з революційним змаганням працюючих мас всього світу. За задушенням революції в Україні мало йти задушення революції в Росії»².

Продовженням розгляду питання про відношення до Гетьманської Держави і виробленням тактики і стратегії партії став IV з'їзд УПСР. Він проходив нелегально 13-16 травня на околицях Києва. Цей з'їзд був важливим в історії українського есерівства тим, що він був останнім для всієї УПСР. Після нього відбувся розкол і вже ніколи частини УПСР не об'єднувалися в єдину організацію. На час проведення з'їзду багато членів було заарештовано, певна кількість переходувалась. Есерівський форум не був багаточисельним. За свідченнями М.Шаповала, в його роботі брало участь 34-35 чол. Майже порівну були представлені права і ліва течії. На розгляд пропонувался такий порядок денний: 1) справоздання фракцій в Центральній Раді і ЦК партії; 2) сучасний момент; 3) тактика партії³. Після тривалого обговорення і в процесі прийняття рішення були представлені різні позиції. Представники правих наполягали на використанні перепочинку в революції для «організації мас, піднесення їх культурності, класової і національної свідомості» в умовах легального або напівлегального існування партії. Праві також рекомендували накреслити політичну програму «з точки зору збереження української державності... як одного з найбільших здобутків революції»

Висловились за участь в парламенті — в Державній Раді, «коли б вона була скликана гетьманом» і за «дружнє спів- діяння соціалістів-революціонерів, соціалістів-демократів і соціалістів-федералістів в цілях передачі влади в українські руки»⁶.

Представники лівих, навпаки, вважали революцію закінченою. Виступали проти національно-державницької та еволюційної політики правої течії партії, а також проти «підмінювання» класової соціально-революційної бороть- би трудових мас культурницькою аполітичною роботою «верхів» партії і кликали партію в підпілля з метою орга- нізації збройного повстання робітництва і селянства проти Гетьманщини.

Полярність поглядів дала підстави для двох протилежних резолюцій з'їзду. Резолюція правих по сучасному момен- ту відзначала: «Гетьманський переворот 29 квітня не відповідає конфігурації сил в країні і тому є нормальний з точки зору громадської еволюції. Влада узурпована елементами, що не мають опору в країні». Тому партія повинна боротися «за демократизацію політичного й соціального життя України». Визначаючи тактику партії, праві зазначали, що «УПСР підпиратиме демократизацію, але сама не повинна брати участі у владі. Вона повинна організовувати маси»⁷.

Резолюція лівих, по суті, була першим документом, в якому ліва течія УПСР (згодом — боротьбистів) докладно сформулювала свої позиції. Основною метою було: «непохитно прямувати до консолідації всіх революційно-соціалістичних сил, аби шляхом класової боротьби досягти остаточної перемоги соціалізму»⁸. В резолюції визначались і завдання сучасного моменту. Насамперед, це мала бути широка організаційно-революційна робота в масах.

Після обговорення обох резолюцій, з невеликою перевагою була прийнята резолюція правої течії. З приводу оцінки діяльності ЦК УПСР і парламентської фракції в Центральній Раді з'їзд не виніс жодного рішення. Учасники з'їзду утри- малися також під час голосування проєкту резолюції по земельному закону. Однак, під час виборів Центрального Ко- мітету партії більшість отримала ліва течія. До складу нового ЦК ввійшли: А.Ковалів, Г.Михайличенко, К.Лашкевич, А.Приходько, В.Сланський, М.Полоз, О.Шумський, М.Шраг (правий) і кандидати: К.Корж, М.Чельє (правий)⁹.

Отже, IV з'їзд УПСР пройшов під знаком розколу партії. Після IV з'їзду УПСР почав нелегально виходити за- критий гетьманською владою центральний орган партії «Боротьба».

Важливим етапом в діяльності УПСР було прийняття 3 червня 1918 р. «Платформи УПСР (Розуміння сучасного моменту і тактика партії)». Платформа була ухвалена Центральним Комітетом партії. Ситуацію, що склалася в Україні, УПСР розглядала як тимчасовий занепад революції. Таке становище пояснювалося цілим рядом причин. По-перше, відсутність сильних організацій революційної демократії в центрі, і, що ще більш вагомим, на місцях. На думку есерів, саме вони могли бути опорою революційного руху і в необхідний момент дати належну відсіч контрреволюції.

Другою причиною українські есери називають однобічну національну політику Центральної Ради з самого початку її діяльності. Відомо, що українська демократія вимагала відповіді на шлий ряд соціальних запитань. Конкретизація і повне роз'яснення яких могло створити ґрунт для об'єднання всього українського трудового народу. По-друге, з точки зору есерів, більшовицький похід в Україну створив умови для національного сепаратизму і державництва та їх угоди з німецькою військовою силою в результаті цього були знищені або ліквідовані організації революційної демократії в Україні.

Така ситуація пояснювалась також гнучкою і непевною політикою Малої Ради і Генерального Секретаріату (Ради Народних Міністрів).

По-п'яте, неприпустима і злочинна з точки зору міжнародного соціалізму спілка українського уряду з німецьки- ми військами. По суті це була дискредитація Української Центральної Ради в очах українського народу. Ця спілка об'єктивно вела до ліквідації всіх завоювань революції і відкривала широке поле діяльності в Україні інтернаці- ональної реакції, яка в особі німецької буржуазії, опираючись на багнети австро-німецького війська в Україні, корист- уючись відсутністю військової сили республіки, а також міцних організацій демократії, відверто виступила на до- помогу буржуазії України в її боротьбі проти земельної і інших соціальних реформ, переслідуючи свої цілі, а саме:

- а) перетворення України в свою колонію;
- б) повернення назад усіх уступок при заключенні Брестського миру;
- в) утворення в Україні фіктивно-автономного уряду, який би слухняно виконував вказівки з Берліну;
- г) прагнення не допускати до революційних виступів трудові класи Німеччини;
- д) відсутність підтримки революційного руху України з боку міжнародної демократії¹⁰.

Крім «Платформи ЦК УПСР» була прийнята постановою ЦК УПСР про внутрішню тактику, якою розпускались усі легальні організації. По своїй суті це вже були документи прийняті лівими УПСР, які взяли назву «боротьбистів», а друга частина створила Організаційне Бюро центральної течії УПСР. Головою першого Організаційного Комітету було обрано Н.Григорієва, членами М.Шаповала, І.Лизанівського, О.Шадиліва, Янко та ін.

Члени Організаційного Комітету разом з представниками «Селянської Спілки» почали працювати над відновлен- ням партії. Щоб мати об'єднуючу платформу і підкреслити програмові і тактичні різниці між організаційним Комі- тетом і Центральним (до його складу входили т.зв. ліві), організаційний Комітет у липні 1918 р. випустив Деклара- цію до всіх членів і організацій партії. В Декларації пояснювалися причини створення центральної фракції украї- нської партії соціалістів-революціонерів. Наявність в партії течії, яка мала назву «інтернаціоналістів». Ідеологія цієї групи багато в чому відрізнялася від основної партійної ідеології.

Перш за все, у ставленні до ідеї держави. Коли більшість партії визнавала національне визволення українського народу шляхом створення незалежної української держави за неминучий етап і за необхідну передумову для успіш- ності його боротьби за своє політичне і соціальне визволення і до створення всевітньої федерації народів, то згада- на група легковажила національно-державним моментом, ставлячись до ідеї української державності так, як стави- лися і ставляться до ідеї української (а не російської) державності російські соціалісти-революціонери обох фракцій. Це перша кардинальна різниця.

Другою була різниця в розумінні методів класової і, взагалі масової, боротьби. А саме, коли більшість партій визнавала основним завданням політичну і професійну організацію мас, розраховану на тривалий період, як на часи піднесення революційного руху, так і на часи його занепаду. Згадана група меншу увагу звертала на організаційну роботу серед мас, і взагалі недостатньо рахувалася з масами, надаючи виключне значення тактиці революційно-повстанській. Коли шукати аналогії, то більшість партій в цьому пункті наближалася до позицій, на яких стоїть європейський соціалізм. Названа група близька до позицій, які займали в цьому питанні російські більшовики. В зв'язку з цим дана група не погоджувалася на програму-мінімум, у той час, коли елементи, які нині складають фракцію, все стояли на тому, що програмові постулати партії треба здійснювати як шляхом революційної боротьби, так і шляхом органічної роботи; з огляду на що програма-мінімум і поступовість в осягненні програмових домагань зовсім не можуть бути виключені з партійної реальної роботи²².

На підставі оцінки стану в партії та різниці поглядів члени Організаційного Комітету в своїй Декларації приходять до висновку: «Потреба, з одного боку, відновити партійну роботу і створити організаційний центр для тієї частини партії, яка не може поділяти позицій теперішнього центрального комітету (до якого входять т.зв. ліві — Т.Б.), а з другого боку, потреба виявити, нарешті, чи наша партія має в своїй класовій боротьбі засвоїти собі методи європейського соціалізму, чи піти шляхами російського анархічного бунтарства, ці причини спонукали нас до організації окремої фракції в межах партії»²³.

Так пояснювали створення Організаційного комітету члени Центральної течії УПСР. Однак, вони були впевнені, що фракційний поділ триватиме лише до найближчого партійного з'їзду, який затвердить правильність їхньої партійної позиції. Подальша діяльність центральної течії була спрямована на об'єднання. В цій боротьбі неабияка роль належить і годові Організаційного Комітету центральної течії УПСР Н.Григорієву.

Збори членів Організаційного Комітету проходили в будинку Губернської Народної Управи. На одному з засідань на порядок денний було винесено питання про сучасний момент. В ході обговорення прийшли до думки, що більшість членів центральної течії стоять на позиціях Центрального Комітету, однак не поділяють його погляду на федерацію, «протестують проти вчиненого ним розгрому тогочасних партійних організацій»²⁴. В зв'язку з цим було ухвалено шукати порозуміння з Центральним Комітетом. Справу переговорів було доручено О.Щадилітову і Янко. З боку Центрального Комітету справою порозуміння займався П.Любченко і він безпосередньо переговори з головою Організаційного Комітету Н.Григорієвим. Нарешті відбулося офіційне засідання членів центральної течії з представником Центрального Комітету В.Мазуркевичем. Головною причиною дебатів було питання про федерацію. В.Мазуркевич заявив, що ЦК визнає федерацію як ідеал і проти самостійності України не виступає, однак бажає порозумітися з московськими революційними партіями, в тому числі і з більшовиками. Таке пояснення задовольнило членів центральної течії. Залишилось лише питання організаційно-тактичного характеру. Члени Організаційного Комітету наполягали на скасуванні постанови ЦК про розпуск партії. Обмірковуючи що останню вимогу, ЦК уповноважив В.Мазуркевича й О.Шумського заявити Н.Григорієву, що ЦК вимагає, аби об'єднання відбулося без жодних умов, при чому членам центральної течії (за виключенням деяких, особливо скомпрометованих «угодовською» політикою) давалось право зареєструватися в ЦК. Н.Григорієв, як голова Організаційного Комітету центральної течії заявив: «Або реєструйте всіх членів нашої групи, або ми залишимося як окрема партійна організація центральної течії»²⁵. Безумовно, на такі уступи ЦК не пішло. І справа порозуміння на деякий час зійшла на мертву точку, щоб потім знову стати на порядок денний. Н.Григорієв згодом розпочав переговори з П.Любченком, а член ОК О.Щадилів з членом ЦК А.Заливчим та іншими.

За кілька днів до повстання проти Гетьманщини П.Любченко, довідавшись від Н.Григорієва, що центральна течія бере участь в організації повстання, заявив, що Центральний Комітет хоче порозумітися з Організаційним Комітетом, визнаючи, що центральна течія стала дійсно на революційну позицію. П.Любченко також повідомив, що Центральний Комітет ухвалив провести терористичний акт проти генерала П.Скоропадського. Центральний Комітет дотримувався думки, що повстання слід починати за терористичним актом, а не одразу, як проєктувалось повстанським урядом Українського Національного Союзу. Однак, повстання випередило наміри Центрального Комітету ще до замаху на гетьмана П.Скоропадського. Розмови про об'єднання знову припинилися.

Вже під час повстання проти гетьмана (активну участь у підготовці брав Н.Григорієв — Т.Б.) до Фастова з місією ЦК приїздив М.Полоз. Після тривалої розмови з Н.Григорієвим про об'єднання партій було вирішено при першій же змозі довести справу до кінця. Однак, після розмови з С.Петлюрою, М.Полоз змінив свої погляди щодо спільної акції. Він, зокрема, заявив, що позиція С.Петлюри не може бути прийнята ЦК. Він не вірив, що з С.Петлюрою можна було домовитись про революційну соціалістичну справу. Тому ЦК в зв'язку з цим буде самостійно, окремо від Директорії, вести акцію проти гетьмана. І все ж М.Полоз висловив бажання довести справу об'єднання партій до кінця. Н.Григорієв відповів згодою.

Коли розпочалось повстання, Ничипір Якович, ставши до практичної роботи (завідуючого інформаційним Бюро при Директорії — Т.Б.), передав головування в Організаційному Бюро центральної течії Янкові²⁶.

Після взяття Києва військами Директорії переговори про об'єднання партій знову відновилися. Н.Григорієв як завідувач пресовою справою надав у розпорядження Центрального Комітету друкарню і папір для видання партійного органу. Між членами обох течій встановилося повне довір'я. Почав виходити орган Київської організації центральної течії «Трудова Республіка», що заступав радянські тенденції в центральній течії. Н.Григорієв продовжував вести переговори з Г.Михайличенком (членом ЦК), П.Христюк з А.Приходьком (чл. ЦК), О.Жуківський з Шинкарем. Але до об'єднання знову не дійшло. Виконуючий обов'язки голови центральної течії Янко більше був зацікавлений справами Директорії, ніж об'єднанням партій. М.Шаповал займався об'єднанням центральної течії партії з Українським Національним Союзом. Отже, «верхи» партії круто повернули вправо. Політика Директорії теж різко змінилася. Було заборонено видавати партійний орган. Посилилися арешти лівих есерів, яких прирівнювали до більшо-

виків. Н. Григорієв особисто попереджав окремих членів ІК (А. Приходька, Г. Михайличенка) про небезпеку арешту й радив їм лишити Київ¹⁷. Однак, особисті відносини не могли змінити ситуації в фактичному становищі однієї і другої течій. Сталося так, що центральна течія була в уряді, в Національному Союзі, в Директорії. І цілком відповідно давала за політику Директорії і в той же час терпіла терор проти другої — лівої, яка мусила піти в підпілля. Логіка фактів довела до того, що між обома течіями існувало велике розходження на справі, якщо не на словах. А тим самим було поховано й справу об'єднання двох частин УПСР.

Центральна течія УПСР, залишаючись незмінно на позиціях самостійності і незалежності Української Народної Республіки, що довгий час шукала можливостей відновити єдність партії. «Боротьбисти» безповоротно стали на шлях, що з кожним днем все більше віддаляв їх від УПСР, поки не привів до КП(б)У. Центральна течія набрала значення єдиної партії УПСР, що провела дві конференції — 28 січня 1919 р. (Київ) та 7-8 вересня 1919 р. (Вінниця), ставши на принцип трудової демократії та боротьби за українську державну незалежність, з одного боку, з радянською Москвою, а з другого, з Денікінім. Багато членів партії загинули, частина залишилася на Україні, а частина в листопаді 1920 р. емігрувала за кордон.

¹⁷ Наш Гр. Народна влада на Україні. — Б.М., 1922. — С.17.

¹⁸ Там само. — С.18.

¹⁹ Григорієв Н. Підстави Української незалежної політики. — Діпрройт-Мінґен, 1939. — С.32.

²⁰ Там само. — С.33.

²¹ Наш Гр. Соціалізм, націоналізм та інтернаціоналізм. — Прага — Львів — Ляйпциг, 1923. — С.25.

²² ЦДАВО України, ф.3562, оп.2, спр.1, арк.22.

²³ ЦДАГО України, ф.43, оп.1, спр.7, арк.98.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Христюк П. Українська революція. Замітки і матеріали. Т.3. — Відень. — С.21.

³⁶ Там само. — С.22.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само. — С.23.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ ЦДАГО України, ф.43, оп.1, спр.2, арк.1-3.

⁴² Там само.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Українські політичні партії кінця XIX — початку XX століття. Програмові і довідкові матеріали. — К., 1993. — С.236.

⁴⁶ Там само. — С.237.

⁴⁷ Христюк П. Назв. праця. Том 3. — Відень, 1927. — С.7.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Там само. — С.12.

⁵⁰ Там само.

Радій Ветров

Ставлення до Української Держави українських та російських соціалістичних партій

29 квітня 1918 р. стало переломним днем в історії української національної революції. В цей день завершився перший і почався другий, новий етап її розвитку. 28 квітня німці розігнали Центральну Раду, яка поринула в небуття, залишивши, між тим, яскравий слід в історії української революції. Наступного дня з'їзд хліборобів-власників привів до влади генерала Павла Скоропадського, який був оголошений гетьманом України. Так на авансцену політичної історії вийшов Павло Скоропадський — видатний суспільно-політичний і військовий діяч періоду української революції та національної державності.

Українська Держава Павла Скоропадського — це друга, за рахунком, форма і тип української державності періоду національної революції. Але ця держава була, на наш погляд, деяким кроком назад відносно першої форми української державності — Української Народної Республіки Центральної Ради. По-перше, в політиці, згідно з «Законом про тимчасовий державний устрій України», заявлялося про ліквідацію УНР, розпуск Центральної Ради і створення нової «Української Держави», в якій ліквідувалася республіканська, парламентарна форма правління. Вся влада — законодавча, виконавча, судова — зосереджувалася в руках гетьмана, який, таким чином, встановлював авторитарну владу. В соціально-економічній політиці відмінялися всі рішення Центральної Ради щодо соціалізації земель, проголошувалося право приватної власності, ліквідувалися всі соціальні завоювання робітничого класу, селянства тощо. Тобто, в державі відновлювався буржуазно-поміщицький лад, що не відповідало вимогам революційної епохи. Не випадково, що в Українській Державі знайшли порятуюнок від більшовицьких переслідувань представники всіх класів панівних класів і соціальних верств Росії. Тому гетьманський режим мусив був загасити полум'я народної революції, збити хвилю соціальних перетворень. Крім того, в Україні діяли поруч ніби дві влади: одна — гетьмана, яка була офіційною, юридичною і друга — німецьких окупантів, яка була реальною, фактичною владою по всій Україні, і за підтримки якої діяла перша.

Слід також сказати, що П.Скоропадський створював новий уряд переважно з русифікованих фахівців, які відстоювали відновлення федеративних стосунків з Росією. А представників українських соціалістичних партій він до уряду не запросив. Більш того, на українські соціалістичні партії незабаром почалися гоніння.